

Uluslararası Uyghur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, 2014, Sayfa: 203-214.
Xelqara Uyur Tetqiqati Jurnali, San: 3, 2014, Sehipe: 203-214.
International Journal of Uyghur Studies, Volume: 3, 2014, Page: 203-214.

M H A L V A S L Y E V Ç P E V T S O V V E D O U T Ü R K S T A N A R A T I R M A L A R I N A K A T K I S I

*Muvaffak DURANLI**

ÖZET

Rus seyyah ve araştırmacıların XIX. yüzyılda Çin ve Doğu Türkistan bölgesine yaptıkları ara tırma seyahatleri Rusya'da Çin ve Doğu Türkistan ile ilgili çalışmaların zenginleşmesini ve bu bölgelerin daha iyi tanınmasını sağlamıştır. Bu bölgelere giden seyyahlardan biri de N. M. Prjevalskiy'in öğrencisi olarak tanınan Mihail Vasilyeviç Pevtsov'dur. Farklı zaman dilimlerinde birkaç kez bu bölgeye giden Pevtsov, gözlemlerini yayınladığı seyahat raporlarında coğrafya, etnik yapı, nüfus, gelenekler ve inanç sistemiyle ilgili pek çok bilgiye yer vermiştir.

Makalede M. V. Pevtsov'un Doğu Türkistan'a yaptığı ara tırma gezisinin, onun bu bölge ve bölgede yaşayan insanlarla bağlantılı gözlemlerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Rus, Seyyah, Pevtsov, Kaşgar, Doğu Türkistan.

MIKHAIL VASILIEVICH PEVTSOV AND HIS CONTRIBUTION TO THE STUDIES ON EASTERN TURKESTAN

203

ABSTRACT

Scientific expeditions of Russian travellers and researchers in the 19th century to China and Eastern Turkestan provided enrichment of the studies on those regions, and helped know them better. Mikhail Vasilievich Pevtsov, a renowned pupil of N. M. Przhevalskij, is one of those travellers. He visited Eastern Turkestan a few times, and included in his reports many facts on geography, ethnic structure, population, traditions and confessions of the region.

This essay deals with significance of expedition of Pevtsov on Eastern Turkestan, and with his observations on the region and its people.

Keywords: Russian, Traveller, Pevtsov, Kashgar, Eastern Turkestan.

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, zmir- TÜRK YE, E- posta: m_duranli@hotmail.com.

Giri

Çar I. Nikola'nın yönetim dönemi (1825- 1855), Çarlık Rusya'sında bir taraftan baskıların arttı, sansür kurullarının çalı malarını yaygınla tırdı, üniversitelere yo un bir baskının yöneltildi i, di er taraftan ise ileride Rusya'nın en köklü kurumlarından birisi olacak olan Rus Co rafya Kurumu'nun kuruldu u dönemdir.¹

Bu baskı döneminde kurulan ve daha sonraki yıllarda hızla geli en kurum, pek çok seyahatin finansmanını gerçekle tirmekle kalmamı , günümüzde bile önemini koruyan seyahatnamelerin yayını gerçekle tirmi tir. Rus Co rafya Kurumu'nun destekledi i veya düzenledi i seyahatler, sadece geni bilimsel kadrolarıyla de il, aynı zamanda seyahat edilen co rafyanın Rusya dı na ta masıyla da önem ta ımaktadır. Rusya dı ndaki co rafyalar içinde Çin ve kom u bölgeler ilk sırada gelmektedir. Rus bilim adamları ve seyyahları için Çin, uçsuz bucaksız co rafyası ve bünyesinde barındırdı ı pek çok etnik unsur ile ilgi çekici co rafyaların ba nda gelmi tir.

Rus ara tırmacıların genel olarak “Merkezi Asya” (Tsentralnaya Aziya) terimi içine yerle tirdikleri Çin üzerine yaptıkları çalı maları V. A. Obruçev, Rusya'da düzenlenen kinci Co rafya Kongresi'nde u ekilde de erlendirmektedir: “Merkezi Asya üzerine yapılmı co rafik ve jeolojik literatürle tanı ma, Rus bilim adamlarının bu geni alanın incelenmesine katkısının geri kalan ara tırmacıların katkısından daha fazla oldu unu görmemi sa lamı tir.”²

Daha sonraki de erlendirme çalı maları da benzeri yargıları payla maktadır. Örne in S. G. Klya tornıy ve A. A. Kolesnikov'un birlikte hazırladıkları çalı manın redaktörü G. M. shakov “Redaktörden” ba lıklı yazısında benzer bir dü ünçeyi payla mı tir.

“XIX yüzyılın sonunda Rus seyyahların materyalleri, yo un bir ekilde geli en arkiyat bilimi, özellikle de Uygur ara tırmaları için çok önemlidir.”³

Ara tırmacı M. Y. Margolin, G. N. Potanin, N. M. Prjevalskiy ve M. V. Pevtsov'un adlarını bu alanda ilk çalı anlar olarak zikretmekte ve onları u ekilde de erlendirmektedir.

“Onlardan hangisi en temel çalı mayı yapmı tır? ç Asya ara tırmacısı olarak hangisini ilk sıraya, ikinci veya üçüncü sıraya koymak gerekir sorununu çözmek de çok zordur. Do ru cevap öyle olmalıdır: bazı ülkeler için Potanin (örne in Kuzey Mo olistan, Ordos, Tibet'in do u bölümü), di er ülkeler için Prjevalskiy (Ala an, Tsaydam, Kuzey Tibet), üçüncü grup ülkeler için Pevtsov (Kuzey Tibet için) çok ey yapmı lardır. Bu üç izcinin yolculuk raporları sadece ç Asya'nın halkları ve do asını incelemekle u ra an co rafyacı ve etnograf de il, aynı zamanda jeolog, zoolog, hatta iklim bilimci ve arkeolog için, ça da do a bilimci için temel ba vuru kitaplarıdır.”⁴

¹ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi, Ba langıçtan 1917'ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, 2. Baskı, s. 321- 322.

² Margolin, Y. A., **M. V. Pevtsov. Pute estviya v Ka gariyu i Kun- Lun**, Moskova, Geografiz, 1949, s. 3 (Y. A. Margolin, bu alıntının kayna mını V. A. Obruçev'in u bildirişi olarak göstermi tir: “Vklad uçenih v ssledovanie Tsentralnoy Azii”, **Trudi Vsesoyuznogo Geografiçeskogo Syezda**, C. 1, Moskova, 1949).

³ S. G. Klya tornıy, A. A. Kolesnikov, **Vostoçniy Turkestan Glazami Russkih Pute estvennikov (Vtoraya Polovina XIX. V)**, Alma- Ata, 1988, s. 5.

⁴ Margolin, Y. A., **M. V. Pevtsov. Pute estviya v Ka gariyu i Kun- Lun**, Moskova, Geografiz, 1949, s. 35 (Y. A. Margolin, çalı masında 44 nolu dipnotla akademisyen V. A. Obruçev'in u çalı masına gönderme yapmaktadır: Grigoriy Nikolayeviç Potanin, Moskova- Leningrad, 1947).

Çin toprakları içinde yer alan Doğu Türkistan, daha önceki dönemlerde de Rus seyahatçilerin ilgi alanında olmuştur. N. M. Prjevalskiy'in "... ara tırma gezilerinin sonuçları (coğrafya, tarih ve etnografi alanında toplanan materyal) Doğu Türkistan'ın tanınmasına büyük bir katkı sağlamıştır."⁵

Elbette bu alanda çalışmaları anılan Potanin, Prjevalskiy ve Pevtsov ile sınırlı değildir. Örneğin 1867- 1877 tarihleri arasında diplomatik görevle Çin'e giden A. N. Kuropatkin de önemli çalışmalara imza atmıştır. Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin, Kaşgar'daki Rus elçiliğinde görevli olduğu sürece "...Doğu Türkistan'daki ithal ve ihraç mallarının karışık analizini yapmıştır. Rusya'dan gelen ürünlerin İngiltere'den gelen ürünlerden daha fazla talep edildiğini göstermiştir... Kuropatkin ve çalışmaları arkadaşları, Doğu Türkistan topraklarında elçilik izleyecek yolları, yolların ve yerleşim noktalarının konularının ayrıntılı tasvirini hazırlamıştır."⁶

Bu Kuropatkin olmak üzere diğer ara tırmacı ve elçilik görevlilerin yaptıkları çalışmalar gerek N. M. Prjevalskiy gerek ise onun öğrencisi olarak tanımlanan M. V. Pevtsov tarafından yapılacak çalışmalara sağlam bir zemin oluşturmuştur.⁷

Ülkemizde G. N. Potanin ve N. M. Prjevalskiy Türkoloji alanında bilinen isimler olmasına rağmen⁸, Mihail Vasilyeviç Pevtsov pek bilinmemektedir. Dolayısıyla bu yazıda Mihail Vasilyeviç Pevtsov ve onun çalışmaları tanıtılacak ve değerlendirilecektir.

Mihail Vasilyeviç Pevtsov'un Hayatı

1843 yılında Novgorod'da doğan Mihail Vasilyeviç Pevtsov, küçük yaşta babasını kaybettiği için yaşının belirli bir dönemini Peterburg'ta yaşayan fakir bir akrabasının yanında sürdürmek zorunda kalır. 1862 yılında 39. Tomsk alayına giren ve öğretmen olarak çalışmaya başlayan M. V. Pevtsov, 1868 yılında Askeri Akademi bünyesinde eğitim görmeye başlarsa da yabancı dil bilgisinin yetersizliğinden dolayı eğitimi bırakmak zorunda kalır ve Semipalatinsk bölgesinde görevlendirilir. Mihail Vasilyeviç Pevtsov, Semipalatinsk'te görev yaptığı dönemde Arapça öğrenir ve Çin tarihini inceler.

1875 yılından itibaren Omsk şehrinde yer alan askeri lisede coğrafya dersleri vermeye başlayan Pevtsov, 16 Mayıs 1876 yılında yüzbaşı rütbesine yükseltilir ve hemen ardından Cungarya bölgesine yapılan seyahate görevli olarak katılır. Pevtsov'un bu seyahatteki temel görevi kervanın hareket yolu üzerinde yer alan ülke hakkında ayrıntılı bilgi toplamaktır.⁹

Cungarya'ya yapılan bu seyahatin sonuçları 1879 yılında M. V. Pevtsov tarafından "Pute estvie Oçerki Cungarii" adlı çalışmada yayınlanmıştır. Bu ilk ara tırma gezisindeki gayretlerinden dolayı Rus Coğrafya Cemiyeti M. V. Pevtsov'u altın madalya ile ödüllendirir ve ona astronom-jeodezi uzmanı ve gözlemci coğrafyacı ünvanı verir. 10 Mayıs 1877 tarihinde Rus Coğrafya Derneği, Batı Sibirya'nın incelenmesi için Omsk şehrinde yeni bir birim oluşturur,

⁵ S. G. Klya torniy, A. A. Kolesnikov, **Vostochny Turkestan Glazami Russkih Pute estvennikov (Vtoraya Polovina XIX. V)**, Alma-Ata, 1988, s. 7.

⁶ S. V. Moiseyev, "Diplomaticheskiye i Nauçnaya Missiya A. N. Kuropatkina v Kaşgariyu v 1876- 1877 gg", **Vostokovedenie ssledovaniya na Altae**, Barnaul, 1994, s. 103.

⁷ S. G. Klya torniy, A. A. Kolesnikov, **age**, s. 7.

⁸ Bkz. Minara Aliyeva, **Lobnor A zı**, TDK Yayınları, Ankara, 2013; N. M. Prjevalskiy, **Tibet Seyahatnamesi** (çev. Ömer Cenap Eren), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

⁹ A. Muromov, **100 Velikih Puete estvennikov**, Moskova, Veçe, 2011, s. 267. Adı geçen çalışmada M. V. Pevtsov'un biyografisi 267- 271 sayfalar arasında yer almaktadır.

binba ı . F. Babkov'un ba kanlık etti i bu birimin yönetim sistemine Mihail Vasilyeviç Pevtsov getirilir.¹⁰

Bu bölgede ikinci ara tırma gezisini gerçekle tiren M. V. Pevtsov, bu gezinin sonuçlarını 1883 yılında "Oçerk Pute estviya Po Mongolii i Severnım Provintsiyam Vnutrennogo Kitaya"(Mo olistan ve ç Çin'in Kuzey Vilayetlerine Yapılan Seyahatin raporu) ¹¹ adlı çalı mada yayınlar. 1885 yılında Rus Co rafya Derne i bu yararlılıklarından dolayı Mihail Vasilyeviç Pevtsov'u Litke¹² madalyasıyla ödüllendirir.

Pevtsov adı Sincan'daki Kanas nehrinin kaynaklarında yer alan Mo olistan Altayı da sırasının bir buzuluna verilir. Bu ikinci seyahatinden sonra M. V Pevtsov yakla ık yedi yıl Omsk'ta ya ar, gimnazyumda ders verir ve evinde kurdu u gözlem istasyonunda çalı ır. Bu küçük gözlemevindeki çalı maları sonucunda Pevtsov, literatürde kendi adını ta ıyan bir sistem geli tirmi tir. Bu sisteme göre, iki yıldızın yüksekliklerine göre co rafî mesafeleri belirlemek mümkündür ve Pevtsov, bu teorisini 1899 yılında Rus Astronomi Cemiyeti dergisinde yayınlar.¹³

Daha sonraki yıllarda da M. V. Pevtsov'un geli tirdi i bu teori co rafya çalı malarında kullanılmı ve V. G. Selihanoviç, Pevtsov'u astronom olarak tanımlamı tır.¹⁴

1888 yılı A ustos ayında Nikolay Mihayloviç Prjevalskiy, yeni ba layacak ara tırma gezisi için Karakol ehrine gelir, fakat bir süre sonra rahatsızlanır. 20 Ekim 1888'de Prjevalskiy, bu ehirden tifodan ölünce ara tırma ekibinin ba ma bu sırada albay olan Mihail Vasilyeviç Pevtsov getirilir. M. V. Pevtsov, ara tırma gezisini gerçekle tirmek için Nisan 1889 tarihinde Karakol ehrine gelir.¹⁵

Bu ara tırma gezisi de Rus Co rafya Derne i tarafından ödüllendirilen M. V Pevtsov, bu son ara tırma gezisinden sonra Peterburg'a yerle ir ve hayatının son yıllarını bu ehirden geçirir. Son yıllarında yakalandı ı hastalık sonucu 25 ubat 1902 tarihinde Mihail Vasilyeviç Pevtsov ölüür.¹⁶

Mihail Vasilyeviç Pevtsov'un Ara tırma Gezisi Öncesindeki Hazırlı ı

M. V Pevtsov, seyahatnamenin önsözünde öncülü olan N. M. Prjevalskiy'in bu ara tırmalardaki önemine de indikten sonra gerçekte bu ara tırma gezisinin de Prjevalskiy'in yönetiminde olaca ını belirtir. "N. M. Prjevalskiy'in ölümüyle öksüz kalan ara tırma grubunun ba kanlı ını bana verdiler."¹⁷

Burada üzerinde duraca ımız seyahat notları aynı zamanda genel ara tırmanın da ba lı ını ta ımaktadır. Birinci kapakta "Trudi Tibetskoy Ekspeditsii 1889- 1890 gg pod naçalstvom M. V. Pevtsova, deystvitelnogo çlena imperatorskogo russkago geografiçeskago Ob çestva, snaryajennoy na sredstva, visoçay e darovannıya imperatorskomu Russkomu geografiçeskomu ob çestvu, çast I." Ba lı ı yer almaktadır. Çalı ma 1895 yılında S. Peterburg'ta N. Stasyuleviç matbaasında basılmı tır.

¹⁰ . A. Muromov, *age*, s. 268.

¹¹ *Age*, s. 269.

¹² mparatorluk Rus Co rafya Kurumu, 1873 yılında Fedor Petroviç Litke (1797- 1882) bir altın madalya olu turur ve bu madalya, co rafya alanındaki ba arılı çalı maları gerçekle tiren ara tırmacılaraya verilir.

¹³ . A. Muromov, *age*, s. 269.

¹⁴ V. G. Selihanoviç, *M. V. Pevtsov. Puteshestvennik, Geograf i Astronom*, Moskova, 1956.

¹⁵ . A. Muromov, *age*, s. 269.

¹⁶ *Age*, s. 270- 271.

¹⁷ M. V. Pevtsov, *Pute estvie po Vostoçnomu Turkestanu, Kun- Lunyu, Severnoy Okraine Tibetskago Nagorya i Çjungarii v 1889-m i 1890-m godah, Otçet biv ego naçalnika Tibetskoy Ekspeditsii M. V. Pevtsova*, S. Petersburg, 1895, I. Bölüm, Önsöz, s. II.

Adından da anlaşılacağı gibi çalışması iki bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın daha küçük hacimli olan ikinci bölümü ise 1892 yılında aynı matbaa tarafından yayınlanmıştır. İkinci bölüm “Geologičeskiya izsledovaniya v Vostočnom Turkestane K. . Bogdanoviça” (K. . Bogdanoviç’in Doğu Türkistan’daki Jeolojik Araştırmaları) başlığını taşımakta olup 126 sayfadır. Bu ikinci bölümde tamamen coğrafya ve madenlerle ilgili bilgilere yer verilmiş olup, bölgede yaşayan halklar ve onlarla ilgili bilgiler yer almamaktadır. Bu bölüm K. . Bogdanoviç tarafından kaleme alınmıştır. O, çalışmanın önsözünde Rus Coğrafya Kurumu’nun teklifi üzerine bu araştırma gezisine jeolog olarak katıldığını bildirmekte¹⁸ ve yine aynı önsöz içinde kendisinden önce seyahat eden Rus araştırmacıların bazılarından adlarını ve seyahat tarihlerini belirtmektedir.¹⁹

1895 tarihinde yayınlanan M. V. Pevtsov’un çalışması ise tarih, kültür çalışmaları için büyük bir önem taşımaktadır. Pevtsov, bu araştırma gezisinde özellikle Çince uzmanı E. V. Bretneyder’in büyük yardımını görmüştür. Bretneyder, 1863 yılı yayını olan bir Çin atlasından Doğu Türkistan ve gidilecek diğer yerlerin haritasını kopyalamı ve yer adlarını Rusçaya aktarmı, bunun yanı sıra Doğu Türkistan dilleriyle ilgili olarak hazırlanmış “Si-yuy-tu-çji” adlı Çince bir coğrafya çalışmasından da ilgili bölümleri almıştır.

Yolculuğa çıkmadan üç ay önce Mihail V. Pevtsov, Doğu Türkistan ile ilgili önemli kaynakları okuduğunu belirtmektedir. Bu yayınlar arasında O. Akinf, Ritter, Valihanov, Kuropatkin, Prjevalskiy, Grombçevskiy, Zeland’ın çalışmaları ve Kağar’daki elçi N. F. Petrovskiy’in 1885 yılı raporunu yer almaktadır.²⁰

21 Mart 1889 tarihinde Pevtsov, araştırma grubunun jeoloğu K. . Bogdanoviç ile Petersburg’tan ayrılır. Moskova’da gruba V. . Rorobovskiy ve P. K. Kozlov katılır. Önsözde çizilen güzergah ekildedir.

Vladikavkaz, Tiflis, Bakü ve Hazar denizindeki uzun ada, buradan Hazar demir yolu ile Ahabad, Merv, Çardjuy ve Buhara üzerinden Semerkand. Buradan atlarla Ta kent, Çimkent, Bi kek ve Prjevalskiy ehri. 10 Mayıs’ta bütün hazırlıkları tamamlayan grup 13 Mayıs’ta yola çıkar. Araştırma grubunda Pevtsov ve üç bilim çalışmanı arasında unlar yer almaktadır. “çevirmen, yazıcı, 12 alt rütbeli memur, iki kılavuz ve Kırgızlardan oluşan birkaç çoban... 88 deve, 22 at, yiyecek için 100 koyun ve 3 beğçi köpeği.”²¹

Bu araştırma gezisi sadece gözlem amaçlı değildir. Rus bilim adamları kendi ülkelerinde bulunmayan pek çok bitki, böcek türünü de toplamı ve ülkelerine getirmişlerdir. Yine Pevtsov’un Önsözde verdiği bilgilerden yaklaşık 700 tür bitkinin İmparatorluk Botanik Bahçesine getirildiği belirtilmektedir.²²

¹⁸ K. . Bogdanoviç, *Geologičeskiya izsledovaniya v Vostočnom Turkestane K. . Bogdanoviça, II. Bölüm*, izdanie imperatorskago Geografičeskago Obçestva, S.- Peterburg, Tipografiya M. Stasyuleviça, 1892, s. I.

¹⁹ K. . Bogdanoviç’in verdiği bilgilerden bu coğrafyaya veya civar ülkelere 1713 yılında Trunikov, 1780’de Efremov, 1858’de Valihanov, 1872’de Kaulbars, 1876’da Kuropatkin, 1878- 1885’de Prjevalskiy, 1886’da Grumm- Grjimaşlo, 1885- 1887- 1890’da grombçevskiy’in seyahat ettiğini öğrenmekteyiz, Önsöz, s. II.

²⁰ Eserlerin künyesi ekildedir: O. Akinf (Biçurin), *Opisanie Çjngarii i Vostočnogo Turkestana v drevnem i Nune nem Sostoyanii*, Spb., 1829; Karl Ritter, *Zemledelie Azii. Geografiya Stan Azii, Naahodya çihşya v Neposredstvennih sno eniyah s Rossiey Vostočny, ili Kitayskiy Turkestan. Sayı 1 perezod s priçeçaniyamı (1869) ve Sayı 2. Dopolneniya. Otdel 1. storiko- Etnografičeskiy (1873)*; Valihanov, *O sostoyanii Altı ara. Zapiski imperatorskogo Russkogo Geografičeskogo Obçestva*, 1861 g. kn. 3- ya.; N M. Prjevalskiy, *Çetvertoe pute estvie v Tsentralnoy Azii*, Spb., 1888; A. N. Kuropatkin, *Ka gariya. storiko- Geografičeskiy Oçerk Stramı i Ee Voennoe Silı, Promı lennost i Torgovlya*, Spb, 1879; Grombçevskiy, *Otçet o poyezdke v Ka gar v 1885, Margelan 1886; Petrovskiy, Otçet konsula v Ka gare, 1885 g; Zeland, Ka gariya i perevalı Tyan- anya, Zap. Zap. Sib. Otd. Geogr. Ob.*, kn. IX, Omsk, 1887).

²¹ M. V. Pevtsov, *age*, s. XI.

²² M. V. Pevtsov, *age*, s. XIII. Pevtsov, bu önsözü 12 Nisan 1894 tarihinde Peterburg’ta kaleme almıştır.

Burada Ka gar bölgesi halkının gündelik ya amla ilgili verilerini ele alacağımız bu çalışmada bu bölümlerden oluşmaktadır:

Önsöz (ss. IX- XIII); Bölüm I. Doğu Türkistan'ın Tarihi Coğrafî Analizi (ss. 1- 46); Bölüm II. Prjevalsk'tan Yarkent'e (ss. 47- 79); Bölüm III. Yarkent'ten Hotan'a (ss. 80- 113); Bölüm IV. Hotan'dan Niyan'a (ss. 114- 141); Bölüm V. Ka gar'ın Etnografik Analizi (ss. 142- 191); Bölüm VI. Nü Ovasının ve Bu Ovadın Hareketle Bölgenin ve Tibet Dağlarına Yapılan Araştırma Gezisinin Analizi (ss. 192- 240); Bölüm VII. Kara- Say'dan Lob- Nor'a (ss. 241- 301); Bölüm VIII. Lob- Nor'dan Kurli'ye (ss. 302- 332); Bölüm IX. Kurli'den Urumçi'ye (ss. 333- 360); Bölüm X. Urumçi'den Zaysan Karakolu'na (ss. 361- 383)

Çalışmada “Ekler” başlığı altında “I. Yerlerin Coğrafî Konumlarını Belirlemek için Yapılan Astronomik Gözlemler” (ss. 387- 399); “II. Magnetik Gözlemler” (ss. 400- 402); “III. Yükseklikleri Belirlemek için Yapılan Barometrik Gözlemler” (ss. 403- 409); “IV. Meteorolojik Gözlemler” (ss. 410- 414); “V. Denizden Yaklaşık 13. 880 Fut Yükseklikte ve 456, 8 mm Basınç çeren Havada Sesin Yayılma Hızını Belirleme” (ss. 415- 416) başlıklı alt bölümler yer almaktadır.

Yukarıda verilen bu bölümlerin sonunda ise “Coğrafya ve Kimlik Adlarının Alfabetik Listesi” (ss. 417- 419) yer almaktadır. Dizin işlevi gören bu bölüm M. V. Pevtsov'un çalışmasının kullanımını kolaylaştırmaktadır, zira bu döneme ait pek çok çalışma mada “dizin”, “liste” başlıklı bir bölüm bulmak her zaman mümkün değildir.

Mihail Vasilyeviç Pevtsov Başlıklıındaki Seyahat Başlığı

Çalışmanın birinci bölümü “Doğu Türkistan'ın Tarihi- Coğrafî Yorumu” başlığını taşımaktadır. Bu bölümü Pevtsov, gözlemlerden hareketle de il, kendinden önce yapılan çalışmalardan hareketle yazdığını belirtmiştir. Ona göre geçmişte Doğu Türkistan Sakların vatanıdır, Saklar buradan güneyde Pencab, batıda Turan ve Avrupa'ya yayılmışlardır. Buradaki en ilginç veri ise Sakları tanımlayan son cümlede yer almaktadır. “Herhalde bu Saklar, Ari ırktan olmalı ve herhalde Slavlar ve Litovetsler²³ onlardan gelmiş olmalıdır”. Bu görüş, sadece Pevtsov'un görüşü değildir, zira bu görüş için kaynak olarak Grigoryev'in çalışması verilmiştir.²⁴

Daha sonra Pevtsov, bu görüşü kendi gözlemiyle de doğrulamaya çalışmıştır. “Gerçekten de Doğu Türkistan'daki ve bütün Orta Asya'daki bölgelerin, dağların, nehirlerin, çehirlerin eski adları Ari dillerine aittir ve buralarda bulunan çok uzak zamanlara ait insan heykelleri Ari tipini ifade etmektedir. Son olarak Ö. V.- VI. Yüzyıllara ait bir Çin kaynak da Doğu Türkistan'ın eski sakinlerinin Ari olduğunu kesin olarak iddia etmektedir.”²⁵

Yaklaşık 45 sayfadan oluşan bu bölüm, Rusya'da o güne kadar Ka gar, Doğu Türkistan ve Uygur halkıyla ilgili birikmiş bilgilerin yorumlanmasını içermekte, ayrıca Mihail Vasilyeviç Pevtsov'un bu konudaki bilgi birikimini ortaya koymaktadır. M. V. Pevtsov'un birikimini ortaya koyan her bölüm kendi içinde bir önem arz etse de bu makalede genel olarak halk bilimi verilerini içeren beşinci bölüm üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

“Ka garya'nın Etnografik İncelemesi” başlıklı beşinci bölüm, 142- 191 sayfaları arasında yer almakta ve bölümde sayfa numaraları belirtilmemiş üç fotoğraf yer almaktadır. Fotoğraflarda gündelik giysileriyle kadın, erkek ve çocuk gösterilmiştir.

Bölüm ilk olarak nüfus özelliği hakkında bilgilerle başlar:

²³ Litvanya'da yaşayan halkın Rusça adı, Latince kaynaklarda *lietviai* veya *lietuvis* olarak geçmektedir.

²⁴ Çalışmanın 2 sayfasının sonundaki dipnottaki künye: V. V. Grigoryev, *O Skifskom narode sakah. Trudi Vostochnogo Otdeleniya . R. Arheologičeskogo Obščestva*, c. XVII, Spb., 1871.

²⁵ M. V. Pevtsov, *age*, s. 2.

“Tarafımdan yerli halktan toplanan ve kısmen Çinli memurlardan alınan bilgilere göre, Ka gar’ın nüfusu imdi yakla ık olarak 2. 000. 000 ki idir, bunun içinde yakla ık olarak 1. 800. 00 ki i yerle ik ve 200. 000 ki i göçebe ve çobandır.”²⁶

Bu bilgidenden sonra M. V. Pevtsov, halkın görünümüne de de inmektedir: “Ovalarda ya ayan ve tarımla u ra an Ka gar’ın yerle ik halkı etnolojik açıdan Türk- Mo ollarla ran kolundaki Arilerin karı ımını temsil etmektedir. Her iki ırkın karı ımına özgü onların bedensel özellikleri bunu üphesiz bir ekilde kanıtlamaktadır, kısmen de olsa onların dilinde eski farsça pek çok kelime yer almaktadır. Kulaklar ezik, burun köke do ru geni , uçta ise hafif sivridir. A ız ölçülü, gözler düz, kahverengi veya koyu kestane, ka lar yay eklindedir... Ka garlıların boyu genelde ortadan fazla de ildir, gö üs hafif çöküktür, sırt ise çıkıktır; onların genel olarak vücutları zayıf, kuru, alt ve üst uzuvlar incedir, bu yüzden genel vücut a ırlı ı azdır. Yüz uzun, çeneye do ru darla ır, ense düz, akaklar belirgindir; kafadaki saçlar ve çenedeki kıllar siyah, orta yo unlukta, fakat Kırgızlardan daha gürdür. Deri rengi açık- bulanık, fakat i çi sınıfına ait olmayan bireylerde daha beyaz olmasıyla ayrılmaktadır. Yüz ifadesi sakin, sanki ızdırıp çekiyormu gibi dü üncelidir, kadınlarda erkeklerden daha canlı çizgiler belirgindir. Genel çizgileriyle bu tür tip özelliklerinin Ka gar’ın yerle ik halkı arasında baskın oldu u kabul edilmektedir.”²⁷

Fiziksel özelliklerin ardından bölgedeki etnik yapı hakkında u bilgiler verilmektedir: “Ka gar’ın yerle ik halkı arasında yakla ık 6. 000 Dungan oldu u kabul edilmektedir, geçen yüzyılda Çin’in içlerinden bu ülkeye gelmi lerdir ve Ak- Su bölgesi ovalarında ya amaktadırlar. Dunganlar, büyük ihtimalle, Türk kökenlidirler, fakat çok önceden Çinlilerin dilini, giyim biçimini ve geleneklerini benimsemi lerdir, onlardan sadece dı görünüm ve Muhammedan dini ile ayırt edilmektedirler. Çinlilerle uzun süreli ili kileri olmasına ra men yine de onlara kar ı a ırı bir nefret beslemektedirler.”²⁸

“Ka gar’ın yerli sakinleri arasında yakla ık 300 aile kadar Çingene de vardır, onlardan 270 aile Ka gar ovasında, geri kalan 30 aile Yarkent’te ya amaktadır. ... Ka gar halkı kendini genel bir adla adlandırmamaktadır. Ka gar’ın yerle ik halkı sadece yer adları ile ilgili lakapları kullanmaktadır. Örne in öyle derler: ka gar- lık, yarkend- lık, hotan- lık (yani Ka garlı, Yarkentli, Hotanlı).”²⁹

“Dunganlar hariç olmak üzere Ka gar’ın bütün yerle ik halkı bir Türk lehçesinde konu maktadır, Eski Farsça kelimeler herhalde be te birinden biraz fazladır. Bunun dı ında bu lehçede slamiyet’in Araplar tarafından Ka gar’da yayıldı ı zamanlarda gelmi olan pek çok Arapça kelime ile de kar ıla ılmaktadır.”³⁰

Bölgenin co rafi özelliklerini ev biçimleriyle birlikte veren M. V. Pevtsov, tasvir etti i unsurların bölgedeki adlandırma biçimlerini de vermeyi tercih etmektedir. Elbette kendisi bir dilci olmadı ı için transkripsiyon sisteminde belirli yanlı lar da yapmı tır: “Yerlilerin evi (uy), küçük düz çatılı, küçük pencere bo luklarının yer aldı ı kerpiç bir yapıdır. Bu tür bir yapı oldukça basit ve ucuzdur... evlerdeki kapılar tek ve iki parçalı olabilir, fakat her zaman alçaktır, böylece yerli evine giri te e ilmek gerekir... avlularda, duvar dibinde ve bazen de bahçelerdeki büyük a açların altında kilden yapılmı oturmak ve yatmak için bir yükselti (supa) vardır.”³¹

²⁶ Age, s. 142.

²⁷ Age, s. 143.

²⁸ Age, s. 143.

²⁹ Age, s. 144.

³⁰ Age, s. 144.

³¹ Age, s. 145- 146.

Mihail vasilyeviç Pevtsov'un tarımla ve sulama sistemiyle ilgili gözlemleri de oldukça ilgi çekicidir: “Çok eski zamanlardan beri Ka gar’da var olan sulama yerliler tarafından a ırı mükemmel bir dereceye ula tırılmı tır. Her yerli çocuklu undan itibaren pratik olarak onu ö renmeye ba lar. Yazın Ka gar ovalarında kendi oyun alanlarında minyatür arklar yapan, gerçek sulama kanallarından onlara su veren ve göletler ve setler in a eden çocuk grupları sıkça görülebilir”... Her ovadaki sulama i ine mirab veya arık- aksakalı (arık ya lıları) adı verilen özel seçilmi ler yönetir. Su, tarladaki ürünün miktarına uygun olarak ve sıra gözetilerek köylülerin tarlalarına da ıtılır. Yerliler, bana bu i te kötü niyetli bir yakla ım olmadı nı defalarca belirttiler.”³²

Bölgenin üretim potansiyeline uzmanca bir ekilde de inen Pevtsov, çalı masının 152. sayfasında bölgedeki bazı ürünlerin ekimiyle ilgili ortalama bilgiler de vermektedir. Bu sayfada yer alan tabloda Yarkent, Kargal, Hotan, Ker bölgesinde mısır, bu day, arpa ve pirinç ekimiyle ilgili alana dayalı sayısal bilgiler mevcuttur. Tablonun altında yazar “Bu sayılar adı geçen dört bölgenin her birindeki çe itli ovalardaki pek çok yerli halktan alınan bilgilerden olu turulmu tur, bu nedenle de gerçek sayılara çok yakındır”³³ açıklamasını vermektedir.

Bölgede yeti en ürünler hakkında verilen pek çok bilginin yanı sıra Ka garlıların çiçek sevgisinden de belirtilmektedir: “Ka garlılar, çiçekleri çok severler: hemen hemen her bahçede sevilen çiçeklerle olu turulmu küçük bir çiçeklik görmek mümkündür: lale, patlar, ebegümeci ve kadife çiçekleri. Kadınlar ço unlukla bu çiçeklerle ba larını süslerler, erkekler ise onları takkelerine veya gö üslerine ili tirirler.”³⁴

Bu bilgiden sonra halk tarafından kullanılan tarım aletleri hakkında bilgi veren Pevtsov, pek çok aletin bölgedeki adlandırma ekline de seyahatname metninde yer vermektedir: “bugus”, “mı ”, “ke kin”, “urmaçı”, “ketmen”.³⁵

Ka gar bölgesinde tahılı saklamak için ambar kullanılmaması M. V. Pevtsov’un dikkatini çeker. “Ka garlılarda tahılı saklamak için ambar bulunmamaktadır. Onlar avluda veya tarlada, evlerin yanında bir çukur kazarlar, çukurun dibini ve yanlarına saman koyarlar, buraya tahılı dökerler. Sonra onun üzerini samanla, daha sonra toprakla kapatırlar ve hemen hemen bu tahıl saklama yerini fark ettirmeyecek ekilde çevreyle aynı hizada düzlerler.”³⁶

Seyahatname metni, bir yazarın bütün gördüklerinin ve tespit ettiklerinin verme çabasını ortaya koymaktadır. Bunlar veriler arasında bölge halkının gündelik hayatını bir ekilde kolayla tıran hayvanlar da yer almaktadır: “E ek (i ak) Ka garya’da oldukça yaygın bir ev hayvanıdır, hemen her köylüde vardır... Ka garya’da süt sadece ineklerden de il, aynı zamanda koyunlardan da toplanır. Koyun sütünden ya ve bölge insanların çok sevdi i, özellikle yazın sıcaklarda yenen bir tür yo urt (katık) hazırlarlar... Keçiler koyunlarla birlikte otlatılır ve ço unlukla Ka mir’de üretilen tüyü için yeti tirilir, burada kısmen Rusya’ya da gelen ünlü allar üretilir.”³⁷

Bölgede yenilen yemekler arasında özellikle zengin evlerinde “surpa”, “kesme-gudja”, “ula”, “gryunçji- aç”, “mantu”, “palau” adları ve bu yemeklerle ilgili genel bilgiler verilmektedir.³⁸ Buradaki bilginin sınırlı olmasının bir nedeni Ara tırma Grubu içinde kadın

³² Age, s. 151.

³³ Age, s. 152.

³⁴ Age, s. 155.

³⁵ Age, s. 155.

³⁶ Age, s. 155- 156.

³⁷ Age, s. 157.

³⁸ Age, s. 159.

elemen olmaması olabilir, zira bu dönem ara tırma gezilerinde kadın ara tırmacıların olmadığı bilinmektedir.

Seyahatname, toplumda görülen olumsuzluklara da değinmektedir. Fakat bu olumsuz tasvirlerde bile M. V. Pevtsov'un objektif bir yaklaşımı olduğu görülmektedir: "... pek çok kadın da olmak üzere hemen hemen bütün Kağarlılar tütün içer ve çin yerler. Tütün içmek için yerel üretim bakır çerçeveli aç nargileler kullanılır, pipoyu yerli halk kullanmamaktadır. Ehirlerde ve kalabalık nüfuslu köylerde sa lık için çok zararlı olan *na i* (esrar) kullanılmaktadır. Büyük ehirlerde bunu içmek için özel yerler bulunmaktadır, bu yerlerde sadece erkekler de il, aynı zamanda kadınlarla da kar ıla ılabilir. Büyük ehirlerden olan Keriya pek çok *na i* içicisiyle farklıdır. Kendi geleneklerinin saflı ıyla ayırt edilen köylüler arasında bu kötülü ün az yayılması sevindiricidir."³⁹

Giyinme ekli de seyahatnamede unutulmamı unsurlardandır: "Erkeklerin alt giysisi kısa bir üst giysiden (çapana) beyaz pamuklu kuma tan dikilen pantolondan oluşmaktadır. Üstte gri, kahverengi veya mavi kuma tan bir üst giysi, kın astarlı veya koyun kürklü olanını giyerler, her zaman mavi, kahverengi veya koyu kırmızı pamuklu ku ak bele takılır. Yazın erkekler takke takarlar, sadece ba ı tıra ettirirken onu çıkarırlar, kın takkenin üzerine geni kürk ku aklı (koyun veya tilki) kubbe ekilli kıl k apkalar giyerler. Erkekler dar gonçlu ve yüksek ökçeli çizmeler giyer. Camiye veya misafirli e giderken onlar giri te bıraktıkları galo ları bunların üzerine takarlar... Kadınlar beyaz pamuklu kuma tan uzun gömlekler ve a a ıya do ru keskin bir ekilde daralan alvarlar giyerler. Evli kadınların gömleklerinin gö üs kısmında bir kesit yer alır ve bu kesitin iki tarafına mavi veya koyu kırmızı pamuklu kurdeleler i lenir, kızların gömle inde ise bu kesikler dikilmi , omuzlarda dü melerle tutturulmu tur. Kadınların üst giysisi hemen hemen yerlere kadar uzanan, uzun yenli bir üst giysidir. Kadınlar ku ak takmaz, bu giysilerin üzerine geni yenli kısa ceketler giyerler. Kadınlar, erkekler gibi çizmeler giyer, bu çizmeler daha dar konçlu ve erkek çizmelerinden daha kısa olmasıyla ayırt edilir."⁴⁰

yi bir gözlemci olan M. V. Pevtsov, evli olanla evlenmemi olan arasında gerek giyim gerekse saç ve di er unsurlar açısından bir farklılık olacağını bilincindedir. Bu ayrıntı, saç ekliyle ilgili olarak verilmektedir: "Genç kızlar saçlarını arkadan kurdele ile ba ladıkları birkaç örgü ekinde örürler, evli kadınlar ise saçlarını ikiye ayırır, bu ayrımların uçlarını örer ve gö üs üzerine bırakırlar..."⁴¹

ncelenen toplum sadece dı görünüm, alı kanlıklar ve di er unsurlar olarak de il, aynı zamanda anlayı açısından da Pevtsov'un seyahatnamesinde de erlendirilmi tir: "Sünni Müslüman olan Kağarlılar hiç bir ekilde dini fanatizme e ilim göstermezler. Farklı dinden olanlara, özellikle de Hristiyanlara, hiçbir ekilde dü manca yaklaşmazlar, biz Ruslara ise, bu ülkede ticaretle u ra an Ferganalı Sartlar sayesinde Kağarya'da bizim hakkımızda gelen iyi öhret sayesinde bir parça sempati bile göstermektedirler."⁴²

Bu bilgilerden sonra Mihail Vasilyeviç Pevtsov, gerek insan gerekse toplum ya amında önemli olan do um a amasına geçmektedir: "Do umun yakla tı mı hisseden hamile kadın, bunu kocasına bildirir, o da gizlice ebe kadını ça ırır. Do um anı yabancılardan özenle gizlenmelidir: onlarda u ekilde bir inanı vardır, do umu yabancılar ö renirse o zaman bu durum onları zorlayacak ve hatta do umu tehlikeye sokacaktır. Odaya giren ebe, lohusaya yaklaşır, üç kere "syup" (ızdı) der ve her seferinde lohusaya tükürür. Yerlilerin inanı na göre, bu çocu nu

³⁹ Age, s. 159.

⁴⁰ Age, s. 160.

⁴¹ Age, s. 160.

⁴² Age, s. 162.

do umuna engel olan kötü ruhu hamileden kovar. Daha sonra ebe kapıyı kapatır ve i ine ba lar, hamilenin kocası ise do um esnasında her zaman biti ik odada veya sundurmada durur ve hastanın acı çekti i anda ebe kadın onu ça ırır, zira yerlilerin kanaatine göre zor do um sırasında kocanın bulunması kadının hamileli inin sa salim bitimine yardımcı olmaktadır... Çocu un do umundan iki veya üç gün sonra çocu un ana babasına akrabalar ve yakınlar kutlamak için gelirler, kadınlar para ve pide, ... torunlarının do umuna sevinen dedeler ise, maddi durumlarına göre, onlara at, inek veya e ek hediye ederler... Çocu un do umundan üç veya dört gün sonra babası yeni do ana ad vermesi için mollayı ça ırır ve bu durumda eve akrabalar ve yakın tanıdıklar da davet edilir. İlk olarak gelenlere ziyafet verilir, sonra onların kuca ına çocu u verirler. Çocu u kuca ına alan molla onun yüzünü batıya (Mekke) çevirir ve dua (tagbi) okur; sonra çocu u sırayla kuzeye ve güneye çevirir, her çeviri te dua okur...”⁴³

Do umdan sonraki dönemde toplumun hayatında önemli bir yer tutan çocukla ilgili ilk ritüellerle ilgili genel bilgiler seyahatname metninde yer almaktadır: “Do umdan 15 gün sonra erkek çocu un ba i e yatırılır, 20 gün sonra ilk kez yıkarlar, 40 gün geçince ikinci kez yıkar ve erkek çocu un ba nını tira ederler. Bunun için 5- 10 ya ları arasında birkaç erkek çocuk ça ırılırlar. Bu erkek çocuklardan uysal karakterli, anne ve babası sa olanı seçerler. Seçilen çocu un beline ku ak takarlar ve ku a a bir kamçı ili tirip çocuk sa eline usturayı alır ve büyüklerin gözetiminde çocu un kafasına usturanın tersiyle hafifçe dokunur, orada bulunan erkeklerden biri usturayı çocu un elinden alır, yeni do anın ba nını tira eder. Bundan sonra davet edilen çocuklara... komposto ikram ederler.”⁴⁴

Çocu un hayatındaki bu ilk törenlerden sonra toplumda çocuklarla ilgili var olan algılar, gençler ve evlenme geleneklerine geçen M. V. Pevtsov, evlilik töreniyle ilgili ona (ve okuyuculara) ilginç gelebilece ine inandı ı törenlerden ayrıntılı bir ekilde bahseder: “Dar sokaklarda, ara sokaklarda veya köprülerde genç erkekler yeni evlilerin yolunu i ple keser ve onlardan bah i isterler. Az para alıp bundan memnun kalmadıklarında ise genç evlileri attan inmeye ve dans etmeye zorlarlar. Yeni evlilerin ana baba evine geldiklerinde avlu kapısı önünde ate yakma, avluya girmezden önce bu ate in çevresinde üç kere dönme gelene i de vardır. Yerli halkın inancına göre, ate in çevresinde üç kere dönme yeni evlileri bütün gündelik anla mazlıklardan koruyacak ve onlara aile saadeti verecektir.”⁴⁵

Daha sonra evlilik kurumuna ve bo anma kavramına da çalı masında yer veren Mihail Vasilyeviç Pevtsov, Ka garlıların genel olarak saygılı insanlar oldu unu belirtir. “Ka garya’daki yerle ik halkın kar ılıklı ili kileri saygılı davranı larıyla ayrılır onlar her zaman kar ılıklı hitaplarda birbirlerine ‘siz’ derler; bu zamir misafirler yanında karı koca tarafından da kar ılıklı kullanılmaktadır. Ancak ana baba, çocuklarına veya ki iler hizmetçilerine hitap ederken onlara ‘sen’ derler”⁴⁶.

Ka garlı insanın hayatında üç bayramın önemli oldu unu belirten M. V. Pevtsov, “roza-ait”, “kurban- ait” ve “yangi- il” bayramları hakkında 172- 174 sayfaları arasında genel olarak de inmektedir.

Daha sonra batıl inançlar, hastalıkların tedavisi için halk tarafından “perihon” ça rılması ve “perihon” tarafından yapılan uygulamalar hakkında verilen bilgiler⁴⁷, Ka gar bölgesindeki halkın inanç sistemi hakkında bilgi edinmek için oldukça büyük önem ta ımaktadır.

⁴³ Age, s. 162- 163.

⁴⁴ Age, s. 163

⁴⁵ Age, s. 167.

⁴⁶ Age, s. 170.

⁴⁷ Age, s. 175- 176.

Batıl inançlar veya eski Türk inançların seyyahların bölgeye gittikleri tarihte hala canlılığını koruduğunu M. V. Pevtsov'un ate ile ilgili verdiği bilgide bulmak mümkündür: "Ka garlılar kendi ocaklarında sönmeyen ate ile korumaya gayret ederler. Onların inancına göre, bu ate eve selamet vermektedir. Ate in külünü gündüz de il, akşam veya sabah erkenden gün do madan dökerler, zira ocağın gündüz temizlenmesi bu evde ya ayanlara felaket getirir."⁴⁸

Bölüm, sadece bu bilgilerle sınırlı değildir. Ölüm, ölümlerle bağlantılı inanç ve uygulamalar (ss. 178 - 180); köleliğin kalıntıları ve toplumdaki sosyal sınıflarla (seyidler, hocalar) ilgili bilgiler (ss. 180- 182); eğitim, dini eğitim, hukuk, zanaatlar, ölçü ve para birimleri, yönetim biçimi, yöneticiler (ss. 183- 191) ile ilgili bilgiler de bölüm içinde yer almaktadır.

Mihail Vasilyeviç Pevtsov, her ne kadar "sonuç" adını vermese de son sayfada bölge halkının Çin hükümetine ve onun yöneticilerine karşı olumsuz düşüncelerle dolu olduğunu belirtir: "Genel olarak imdiki Çin rejiminden Ka gar halkı hiç memnun değildir... Yerli halkın iddiasına göre, Çinli memurlar tüccarlardan hatırı sayılır ölçüde rüveti para olarak almakta, para olmadığında mal olarak almakta, aldıkları bu malları beylere yüksek fiyattan satmaları için göndermektedirler... Halk, Çin rejiminden ikâyet etmekte ve Yakub Bey'i hasretle anmaktadır. Kendi itiraflarına göre, Yakub Bey acımasız ve islami geleneklerin korunmasında aşırı derecede hassas biriydi, fakat bununla birlikte adaletliydi ve fakirlere karşı merhametliydi. Onun zamanında baylar büyük vergiler ödemiştir, bu vergilerin çoğunu ordu için harcanmış, silah alınmış ve yabancı subaylara (Türk subaylar ve Müslümanlardan oluşan Sipaylar) maaş olarak ödenmiştir."⁴⁹

Mihail Vasilyeviç Pevtsov'un Ka gar'ın etnografik analizine ayırdığı bölümdeki son cümleler dikkat çekicidir. Yerli halkın Çin yönetiminden memnun olmadığını, ama yine aynı halkın daha fazla kazanmak için Çinlilerle işbirliği içinde olan yöneticileri ve zenginlerini daha suçlu gördüğünü belirten M. V. Pevtsov, bu konudaki genel yargısını şu cümlelerle verir: "Onların haklılık payı üzerinde çok fazla durmadan bu yargıyı ileri sürebiliriz; Ka gar'daki Çin hâkimiyeti, yerli halkın yabancılara anlattığı kadar, halk için o kadar da acıdır."⁵⁰

Sonuç

Mihail Vasilyeviç Pevtsov, temelde uzman bir halk bilimci, sosyolog olmamasına karşın kısa bir süre bulunduğunda Ka gar'daki toplumu başarılı bir şekilde analiz etmiş bir coğrafyacı askerdir. Bu analiz, kimi yerde objektif olurken kimi yerde toplumun içinde bulunduğu zorlukları algılamayan yabancı bir seyyah kimliğine bürünür. Mihail Vasilyeviç Pevtsov'un yaklaşımını ne şekilde olursa olsun, Rusya'da Uygur halkı ile ilgili kaynakların oluşmasında M. V. Pevtsov ve öncüllerin çalışmaları günümüzde tarihsel önemini korumaktadır. Burada üzerinde durmaya çalıştığımız M. V. Pevtsov'un bu çalışmasının Uygur halkını ve onun yüzyıllar içindeki birikimini anlamak için taşıdığı önem hiçbir şekilde inkâr edilemez.

⁴⁸ Age, s. 177.

⁴⁹ Age, s. 191.

⁵⁰ Age, s. 191.

KAYNAKLAR

- 📖 BOGDANOV Ç. K., **Geologiçeskiya izsledovaniya v Vostoçnom Turkestane K. . Bogdanoviça, II. Bölüm**, izdanie mperatorskago Geografiçeskago Ob çestva, S.-Peterburg, Tipografiya M. Stasyuleviça, 1892.
- 📖 KLYA TORNIY S. G, KOLESN KOV A. A., **Vostoçnyy Turkestan Glazami Russkih Pute estvennikov (Vtoraya Polovina XIX. V)**, Alma- Ata, 1988.
- 📖 KURAT A. N., **Rusya Tarihi, Ba langıçtan 1917'ye Kadar**, TTK yayınları, Ankara, 1987, 2. Baskı.
- 📖 MARGOL N Y. A., **M. V. Pevtsov. Pute estviya v Ka gariyu i Kun- Lun**, Moskova, 1949.
- 📖 MO SEYEV S. V., “Diplomatiçeskaya i Nauçnaya Missiya A. N. Kuropatkina v Ka gariyu v 1876- 1877 gg”, **Vostokovednie ssledovaniya na Altae**, Barnaul, 1994, s. 95- 104.
- 📖 MUROMOV . A., “M. V. PEVTSOV”, **100 Velikih Puete estvennikov**, Moskova, Veçe, 2011, s. 267- 271.
- 📖 PEVTSOV M. V., **Pute estvie po Vostoçnomu Turkestanu, Kun- Lunyu, Severnoy Okraine Tibetskago Nagorya i Çjungarii v 1889-m i 1890-m godah**, I. Bölüm, izdanie mperatorskago Geografiçeskago Ob çestva, S.- Peterburg, Tipografiya M. Stasyuleviça, 1895.